

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Magie ve starověké Mezopotámii

Adéla Smolová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Magie ve starověké Mezopotámii

Adéla Smolová

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Šašková, Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat Mgr. Kateřině Šaškové, Th.D. za cenné rady, připomínky a pomoc při zpracování své bakalářské práce. Dík patří i mé rodině a přátelům za podporu po celé období studia.

Obsah

1. Úvod	1
2. Magie	3
3. Čarodějnictví	7
4. Démoni	13
4.1 Zlí démoni	13
4.1.1 Utukku	16
4.1.2 Eṭemmu	16
4.1.3 Gallû	17
4.1.4 Lamaštu	18
4.1.5 Lilû, Lilītu, Ardat-lilī	19
4.1.6 Asakku	20
4.1.7 Pazūzu	20
4.2 Dobří démoni	21
4.2.1 Šēdu	21
4.2.2 Lamassu	22
5. Zaříkávání	23
6. Rituální texty	30
6.1 Maqlû	31
6.2 Šurpu	32
6.3 Utukkū lemnūtu	33
7. Amulety a talismany	35
8. Magické rostliny	38
9. Závěr	41
10. Seznam použité literatury a zdrojů	42
11. Resumé	44
12. Obrazová příloha	45

1. Úvod

Tématem této bakalářské práce je magie ve starověké Mezopotámii. Magie neodmyslitelně patřila ke každodennímu životu jejích obyvatel. Silně ovlivňovala náboženství i vnímání světa. Mezopotamští mágové byli, stejně jako lékaři, uznávanými kapacitami v tehdejší starověké společnosti.

Cílem práce bude definovat magii a osoby, které ji praktikovaly. Chci zjistit, za jakým účelem se provozovaly magické praktiky a proti komu byly nejčastěji směřovány. V první kapitole chci charakterizovat magii, její dělení, jak je chápána atd. Další kapitoly budu věnovat hlavním aktérům v mezopotamské magii, tedy čarodějnicím, démonům a zaříkávačům. Také se chci zabývat texty, které jsou hlavním zdrojem informací o praktikování magie v Mezopotámii, a navíc se jednalo o důležité pomůcky při výkonu rituálu. V neposlední řadě zmíním další pomůcky, které byly pro výkon rituálu nezbytné.

Magií ve starověké Mezopotámii se již na konci 19. století a na počátku 20. století zabýval Morris Jastrow. Zároveň s ním i Oldřich Eliáš, který z Jastrowa hodně čerpal. Jejich knihy jsou opravdu pečlivě zpracované, potíží je však v tom, že za posledních sto let zřejmě neprošly odbornou korekturou, a tak se v nich vyskytují zastaralé výrazy a starší přepisy jmen. Informace, které z nich získám, si proto raději budu ověřovat ještě z dalších dostupných zdrojů.

Z dostupné literatury, kromě Jastrowa a Eliáše, pro mě budou dále stěžejní díla od Hellera, Hrušky, Bottéra, Glassnera, Oppenheima, Blacka a Greena, a samozřejmě studie Tzvi Abusche. Abusch je odborníkem na mezopotamské náboženské a magické texty. Jako zdroj informací mi poslouží i Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu (2003), Encyklopedie starověkého Předního východu (1999) a Mýty staré Mezopotámie (1977).

Co se týče elektronických zdrojů, použiji je pro doplnění informací, textů a obrázků. Užitečný bude zajisté korpus textů z Lipské univerzity. Dále pak online

akkadský slovník na stránkách chicagské univerzity, který využiji ke správnému přepisu cizích jmen.

2. Magie

Magie není jednoznačný pojem a můžeme ji definovat mnoha způsoby. V minulosti, stejně tak jako dnes, nebyl její výklad jednoduchý. V její podstatě bylo vždy obsaženo něco tajemného a neznámého. Pojem magie prošel během tisíciletí několika změnami. Dnes převažuje názor, že magie je kouzelnictví a šarlatánství. Bývá ztotožňována s čarodějnictvím a okultismem. Magie má s nimi sice hodně společného, ale nelze ji k nim zcela přirovnávat. Již od dob starověku byla magie považována za vzácné umění, ale také praktickou a běžně používanou součástí lidského poznání. Jako součást náboženských představ se opírala o víru ve schopnost člověka ovlivňovat pomocí nadpřirozených sil jiné lidi či zvířata, přírodní jevy a duchy.¹ Magie je tedy chápána jako soustava úkonů, pomocí nichž člověk ovládá nadpřirozené síly. Všeobecně se rozlišuje na magii černou, která způsobuje zlo, a na magii bílou, působící kladně a léčivě.²

Černá magie byla v minulosti často dávána do souvislosti s čarodějnictvím a spojována s démony a božstvy zla. Byla oficiálně zavrhována a trestána, kvůli způsobované bolesti a utrpení. Mezi nejběžnější praktiky černé magie patřil zlý pohled, uřknutí, prokletí, uplivnutí, manipulace s figurkami představujícími oběti, kouzla, podstrčení pokrmů s účinnými substancemi a další. Z písemných zmínek je jasné, jaká moc byla magii přikládána. Očarování často vedlo k psychickým poruchám, potratům, impotenci, oslepnutí a dokonce i smrti.³

Bílá magie byla uznávaná a žádaná. Měla nejen zabránit neštěstím, ale zároveň zajistit zdraví, klid, dlouhý život a blahobyt. Zajišťovala bezpečí před démony a jinými zlými silami, pomáhala i léčit. Skládala se z pevně stanovených postupů, které známe z mnoha dochovaných magických textů. Bílá magie zahrnovala různé úkony, často podobné těm z magie černé, jako různá kouzla,

¹ Wolf, J., 1992, str. 7.

² *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Libri, Praha, 1991, str. 217.

³ Tamtéž, str. 219.

dotýkání, používání zástupných figurek, předmětů, které měly převzít škodlivý vliv a zaříkání.⁴

Magie, ať už černá, nebo bílá, hrála v každodenním životě Mezopotámců důležitou úlohu a provázela je od narození až do smrti. Nemoc, bolest, nouze, neštěstí a každé utrpení mělo podle nich svou příčinu, ať už zjevnou, nebo skrytou. Příčina se pak hledala v postavách démonů, čarodějnic či v působení zlých sil, které se na člověka vrhaly. Pomocí magických praktik se pak usilovalo o odvrácení zla a zamezení jeho opětovného návratu.⁵

Mezopotamský náboženský kult byl silně ovlivněn magií. Vzájemné provázání magie a náboženství zrodilo *teurgii*. Magické úkony tak směřovaly do sféry náboženství a jejich účinek se měl projevit pomocí božských bytostí. Zlé síly byly podřízeny bohům, jednaly podle jejich vůle a musely uposlechnout jejich příkazů.⁶ Každý lidský hřích, ať už vědomý či nevědomý, záměrný či nezáměrný, rozhněval bohy, kteří se od člověka odvrátili. Člověk pak byl bez jejich božské ochrany vydán napospas seslaným démonům či jiným zlým silám. Zlo může na člověka přejít i tím, že ho někdo jiný očaroval. Zdrojem zla je pak čaroděj, ten, kdo se zabývá černou magií a záměrně páchá zlo na druhých. Dalším zdrojem zla je nákaza, ale ne ve smyslu, v jakém ji chápeme dnes. Zlo mohlo přejít na nevinného člověka jen tím, že mluvil či jedl s člověkem očarovaným. I hřích mohl být nakažlivý.⁷

Magie, černá i bílá, je založena na principu protikladů. Veškerá hmota je složena z protikladných sil, které spolu navzájem souvisí. Tato znalost pak umožňovala čarujícím síly ovlivňovat. Uvažování, které proti sobě stavělo pozitiva a negativa, spojovalo různé jevy a představy s určitými prostředky, které ovlivňovaly průběh rituálu. Za symbol plodnosti byla například považována semena, neplodnost symbolizovala sůl. Voda i stříbro představovaly čistotu.

⁴ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Libri, Praha, 1999, str. 219.

⁵ Tamtéž, str. 217.

⁶ Tamtéž.

⁷ Heller, J., 2010, str. 196-197.

Často se magické působení násobilo přidáváním nebo spojováním magických substancí, například vložením stříbra do vody. V magii se často praktikoval i princip náhrady. Člověk mohl být zastupován svou slinou, vlasy, nehty, šatstvem atd.⁸

Postupy magie se skládaly ze slovních obrátů a rituálních úkonů. Manuální rituály byly skutečnými kouzly a čarami, které doprovázely orální rituály, modlitby, prosby, zaříkávání a zaklínání, které byly účinné i samy o sobě.⁹

Důležitými pomocníky v magii byly různé magické amulety a talismany. Šlo o nejběžnější ochranu před zlem, která nesměla chybět v žádné domácnosti a především v paláci. Vládce byl pečlivě chráněn před nemocemi a zlým vlivem magie, protože jeho zdraví znamenalo blahobyt pro celou zemi. Králové se tak obklopovali zástupem lékařů, mágů a věštců, kteří dohlíželi na jeho zdraví. Všechna zlověstná znamení se musela pečlivě pozorovat a zaznamenávat. Na řadu pak přicházely rituály, které měly hrozbu odvrátit.¹⁰

Magie měla velmi blízký vztah k lékařství. Lékař totiž nebyl jediným, kdo léčil. Léčit mohli i mágové či zaříkávači v případech, kdy nemoc zřejmě vyvolalo působení zlého démona či jiné zlé síly. Magie také byla využívána při přípravě různých lektvarů, mastí, obkladů atd. Pro uzdravení pacienta bylo tedy zapotřebí dvou prostředků léčby a to podání léků a použití magie.¹¹

Stejně tak jako k lékařství má magie velmi blízký vztah i k věštění. Obyvatelé Mezopotámie pozvedli věštění na úroveň složitého vědního oboru. Vše, co šlo pozorovat na obloze, na zemi, na lidském těle, z chování obětních zvířat před jejich porážkou a následně v jejich vnitřnostech, bylo významné. Úkolem věštce bylo rozluštit všechna tato znamení, odhalit zejména zlá proroctví v nich ukrytá a vše s pečlivostí zaznamenávat.¹² Z věštících technik,

⁸ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 219.

⁹ Glassner, J-J, 2004, str. 231.

¹⁰ Oppenheim, 2001, str. 83-84.

¹¹ Tamtéž, str. 219-223.

¹² Heller, J., 2010, str. 202-203.

kteře se provozovaly ve starověké Mezopotámii, je nejvýznamnější věštění z jater obětovaných zvířat. Četné nálezy hliněných modelů jater, vypracovaných do nejmenších detailů, které sloužily k výchově věštců, nasvědčují, že především tomuto orgánu byla věnována hlavní pozornost.¹³ Neméně důležité byly i další techniky, například věštění z vrozených vad, ze snů, pozorování letu a chování ptáků a dalších zvířat a astrologie.¹⁴

Hlavním, ale ne jediným zdrojem, který poskytuje informace o používání magie ve starověké Mezopotámii, jsou hliněné tabulky s klínopisnými nápisy. Vzájemná korespondence mezi králi a jejich úředníky nás zásobuje údaji o konfliktech, které vyústily v obvinění z čarodějnictví. Právní texty, jako například různé dokumenty a právní sbírky, přesně stanovují, jaké rituální praktiky byly zakázané a jak bylo trestáno jejich vykonávání. Mýty pak přispívají k lepšímu porozumění úlohy bohů v různých magických rituálech. Nejvýznamnějším zdrojem informací o magii jsou různé rituální návody, recepty a zařikávání. Ty byly pečlivě zaznamenávány a často i několikrát přepisovány odborníky.¹⁵

¹³ Signs from entrails: Bārûtu, 8. 4. 2014. Dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/signsfromentrails/>.

¹⁴ Glassner, J-J., 2004, str. 232.

¹⁵ Rituals, incantations, cuneiform tablets, 12. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/mesopotamian_magic/.

3. Čarodějnictví

Čarodějnictví, nebo také kouzelnictví, je pojem označující méně atraktivní prvky magie. Celkově je čarodějnictví spojováno s působením nebezpečných, nežádoucích sil. Bývá tak často zavrhováno pro jeho škodlivé účinky. Ve starověké Mezopotámii bylo natolik rozšířeno, že začalo být stíháno jako zločin.¹⁶ Král Ur-Nammu¹⁷ vydal několik zákonodárných předpisů, včetně jednoho, který se zabývá problematikou čarodějnictví. Nařídil, že osoba, která je podezřelá z čarodějnictví, se musí podrobit říční zkoušce. Zde snad jen náhoda rozhoduje o životě a smrti odsouzeného. Když byla osoba usvědčena ze zločinu čarodějnictví a odsouzena, veškerý její majetek připadl žalobci. Pokud se ale ukázalo, že šlo o neoprávněné obvinění a osoba je nevinná, k trestu smrti byl odsouzen žalobce. Tak se předcházelo tomu, aby někdo jen ze zášti, nebo touze po majetku, bezdůvodně udával z čarodějnictví své nepřátele, nebo zámožné osoby.¹⁸

O tři století později se toto nařízení opět objevuje, tentokrát v Chammurapiho zákoníku¹⁹, čarodějnictví je stále bráno jako trestný čin a jeho provozování trestáno smrtí. V textu se praví: *„Jestliže někdo nařkl druhého z čarodějnictví, ale nedokázal mu je, odebere se obviněný k řece a skočí do ní. Pokud ho řeka pohltí, smí si žalobce vzít jeho dům. Pakliže ale řeka nařčeného očistila a on z ní vyplaval bez úhony, ponechá si obviněný dům svého udavače, který bude zabít.“*²⁰

¹⁶ Black, J., Green, A., 1999, str. 51.

¹⁷ Král Uru, zakladatel III. urské dynastie a autor nejstaršího známého zákoníku. Vládl 2112-2095 př. n. l. (Glassner, J-J., 2004, str. 285)

¹⁸ Klíma, J., 1963, str. 144-145.

¹⁹ Chammurapi byl králem Babylonu, vládl 1792-1750 př. n. l. Je mu připisována nejslavnější mezopotamská sbírka zákonů. (Glassner J-J., 2004, str. 278)

²⁰ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 86-87.

Název pro čaroděje je *kaššāpu*, *kaššāptu* pak pro čarodějnicí.²¹ Tato slova zřejmě pochází ze slova *kišpū*²², tedy čarování/kouzelnictví. Další výrazy pro čarodějné činnosti jsou například *ruḥū*²³, znamenající čáry, *rusū*²⁴, což znamená zaklínání, a *upšašē lemnūti*²⁵, výraz pro zlé praktiky.²⁶

S pouhým názvem *kaššāpu* nebo *kaššāptu* se však autoři kouzelných textů nespokojili. Aby co nejlépe vystihli náladu strachu a nenávisti, kterou čarodějové a čarodějky kolem sebe šíří, uchylovali se často v ochranných zaříkáváních k různým přirovnáním. Sbíрка *Maqlū*²⁷ obsahuje text ochranného zaříkávání, který je plný barvitých názvů pro čaroděje. Můžeme pak vidět, jaký má čaroděj vztah se svou obětí, plně ji ovládá:

„Mého kouzelníka a mé kouzelnice,
mého čarodějníka a mé čarodějnice,
mého rdousitele a mé rdousitelky,
mého ničitele a mé ničitelky,
pána mého ponížení a paní mého ponížení,
pána mého nepřátelství a paní mého nepřátelství,
pána mého potlačení a paní mého potlačení,
mého soudce a mé suditelky,
pána mé řeči a paní mé řeči,
pána mého cítění a paní mého cítění,
pána mého myšlení a paní mého myšlení,
pána mého neštěstí a paní mého neštěstí...“²⁸

²¹ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 8, K*, str. 291-292, 11. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

²² Tamtéž, str. 454, 11. 4. 2014.

²³ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 14, R*, str. 408, 11. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

²⁴ Tamtéž, str. 425, 11. 4. 2014.

²⁵ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 20, U/W*, str. 190, 11. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

²⁶ Heller, J., 2010, str. 197-198.

²⁷ Viz kapitola Rituální texty.

²⁸ Eliáš, O., 1997, str. 88. Citováno z Morris Jastrow, *Die Religion Babylonien und Assyriens*, J. Ricker'sche Verlagsbuchhandlung, Giessen, 1905, str. 304.

Čarodějnictvím se častěji zabývaly ženy, než muži. Čarodějnice jsou spolu s démony nejvýznamnějšími zástupci temných sil v mezopotamském okultismu. Mívaly stejné schopnosti a sílu jako démoni. Většinou si démon vybral čarodějnici, prostřednictvím které se mohl projevat. Čarodějnice postupem času dospěly do stádia, kdy nejsou démonu zcela podřízeny a nedělají vše, co si přeje. Nad svými činy převzaly kontrolu. Mohly démony vyvolat a využít jejich pomoc při chytání osob, které si vybraly.²⁹

Lidé spatřovali čarodějnici ve všech, kteří se nějak lišili od ostatních. Nejčastěji v těch, kteří se lišili po vzhledové stránce jako trpaslíci, nebo naopak velikáni, lidé s neobvyklou barvou pleti, se zvláštním výrazem a různí mrzáci. Také ji často spatřovali v lidech trpících psychickými chorobami. Za čaroděje mohli být naopak považováni i nadaní lidé, dobří řemeslníci, chytří obchodníci, udatní bojovníci nebo cizinci, kteří představovali nový, cizí prvek, který mohl narušit již zavedené principy.³⁰

Čarodějnici stačilo vyslat jediný křivý pohled a pro její oběť nastaly zlé časy. Mohla přivolat nemoc na celou rodinu či dobytek, všechny dokázala přinejmenším vyděsit. Jejich čarodějná „nečistá slina“ nebo pouhý dotek způsobovaly potíže. V jednom textu se o čarodějnicích praví: *„Čarodějnice chodí ulicemi, vniká do domů, plíží se stezkami, pátrá po náměstích, ohlíží se vpřed i vzad. Sotva se zastaví a nohu vytočí, všechno zarazí... Mladíka o mužnou sílu připraví, mladé ženě plod vyžene, krasavici veškerého půvabu zbaví... Uviděla mě, vykročila za mnou, svou zlobou mi zabránila pokračovat v cestě, svými kouzly očarovala můj krok a zapudila ode mne mé božské ochránce.“*³¹

Podle mezopotamské víry nebylo na zemi místa, kam by se nedostalo působení čarodějnice. Ve sbírce *Maqlû* se o rozsahu jejich moci píše:

„Pojd' má čarodějnice, moje kouzelnice!

²⁹ Jastrow, M., 1898, str. 266-267.

³⁰ Eliáš, O., 1997, str. 89 a 91.

³¹ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 86.

Tvámi hranicemi jsou všechny končiny světa,
přes všechna pohoří ty pronikneš!³²

Čarodějnice mohla svou oběť ovládat, nebo jí ubližovat, nepřímým kontaktem. Zmocnila se předmětu, který patřil, nebo přišel do styku s její obětí, vytvořila podobiznu své oběti a kroutila jejími končetinami, čímž jí způsobovala velká muka a nemoci. Figuríny páčila v otvorech ve zdech nebo v zemi. Byla schopná otevřít hrob a umístit podobiznu své oběti do nebožtíkova klína, čímž je symbolicky oddala. Jindy byla schopná ublížit pomocí jídla, pití nebo magických mastí.³³

Různé příznaky nemocí byly označeny za způsobené čarodějnicí. Patří mezi ně žaludeční potíže, onemocnění plic, impotence, psychické poruchy, emoční výkyvy a vážná onemocnění, která způsobovala bolesti nebo ochrnutí. Nadměrné slinění, krvácení z úst, neobvyklý průběh nemoci či rychlé, radikální zhoršení zdravotního stavu pacienta, to vše bylo považováno za klasické symptomy očarování.³⁴

Za hlavní, potenciální oběť čarodějnictví byl považován král. Vzhledem k velkému množství protivníků a nepřátel mu musela být zajištěna zvláštní ochrana. Jako potenciální oběti čarodějnic byly uváděny i těhotné ženy a děti. Oproti tomu se v textech neobjevují zmínky, že by čarodějnice očarovaly celé vesnice či města, zvířata, kanály, studny, nebo pole, i když se občas prováděly očistné rituály zemědělských oblastí nebo stájí.³⁵

K odvrácení zlých sil čarodějnic se nejčastěji používala tato magická formule: „*Kéž se dílo, útok, zlé slovo mého čaroděje a mé čarodějky nepřiblíží, nepřijde, nevejde dveřmi...*“³⁶ Současně se ucpávaly zámky ve dveřích a různé

³² Black, J., Green, A., 1999, str. 99.

³³ Abusch, T., 2002, str. 7.

³⁴ Witchcraft-induced illnesses, 11. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/illness_failure_death/.

³⁵ Victims of witchcraft, 11. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/illness_failure_death/.

³⁶ Heller, J., 2010, str. 198.

škvíry, kterými čarodějnice mohla proniknout do domu. Čarodějnicí je možné přemoci zaklínáním.³⁷ Při zaklínání hovořil zaklínač jménem očarovaného a aktivně ho zapojoval, nutil ho zůstat nad věcí. Díky sugesci se často zaklínání ukázalo jako účinné. Při zaklínání se pravilo: „*Kdo jsi ty, čarodějnice, v jejímž srdci je proti mně zlé slovo, na jejímž jazyce se tvoří čáry proti mně? Na cestě, kudy jdeš/ ve tvých šlépějích/ se drží smrt! Chopil jsem se tvých úst, tvého jazyka, tvých očí, které vidí, tvých nohou, které chodí, tvých kolen, která jdou, tvých paží, které odvlékají, spoutal jsem tvé paže za tebou/ tobě na zádech!*“³⁸

Pro úspěšnost zaříkávání bylo nutné vědět, z jakého místa útočící čarodějnice pochází a z jakého se pak mohl očekávat trestající protiútok. Tímto směrem byly vysílány symbolické akty ochranné magie. Většinou ale nebyla známa totožnost konkrétní čarodějnice a tak se zaklínání vysílalo do astrálního města. Podle babylonské astrologie platila rovnost mezi makrokosmem, nebem, a mikrokosmem, tedy zemí. To, co se dělo na zemi, se odráželo i v dění na nebi. Vše ze země mělo svůj protějšek na nebi a tak se magické útoky posílaly do astrálního města zvaného Sappan, umístěného v severní části nebe. Odtud se měly odrazit zpět do příslušného města na zemi, kde sídlila čarodějnice.³⁹

V kouzelném textu *Maqlû* je popis onoho města z pohledu čarodějnice:

„Mé město je Sappan, mé město je Sappan!

Dvě brány má mé město Sappan!

Jedna je směrem k východu slunce, druhá k jeho západu...“⁴⁰

Způsob, jakým jsou čarodějnice líčeny v zaklínacích textech, je stereotypní a neodpovídá realitě. V Mezopotámii, ostatně jako ve všech kulturách, se

³⁷ Viz kapitola Zaříkávání.

³⁸ Heller, J., 2010, str. 198.

³⁹ Eliáš, O., 1997, str. 98.

⁴⁰ Jastrow, M., 1898, str. 285.

případy čarodějnictví objevovaly ruku v ruce s přírodními katastrofami, neúrodou, nebo válkami.⁴¹

⁴¹ Witches: stereotypes and reality, 11. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/witches/.

4. Démoni

Démoni⁴² tvoří další významnou skupinu činitelů v mezopotamské magii. Obyvatelé Mezopotámie si je představovali jako nadpřirozené, fantastické bytosti, které mohly člověku ubližovat, ale také ho chránit. Démoni stojí na úrovni mezi bohy a lidmi. V menšině byli zastoupeni dobří, laskaví démoni. Jsou strážnými duchy, kteří stojí člověku po boku a pomáhají mu v těžkých situacích odvracet zlo. Převládaly však nevlídné bytosti, zlí démoni. Ti budili strach a hrůzu, byli příčinou různých neštěstí, fyzických i psychických nemocí, nepříjemných přírodních jevů a nočních přeludů.⁴³

V mezopotamské mytologii, magii a zaklínáních byli démoni součástí božského řádu, který ovlivňoval lidské životy i osudy. V dřívějších dobách, přibližně od 26. století př. n. l., byli démoni v sumerských textech jasně rozlišováni na dobré a zlé a každý měl své vlastní jméno. Později se v sumerské a akkadské magii začal používat obecný výraz pro démona.⁴⁴

4.1 Zlí démoni

Nespočet dochovaných zaklínání nás informuje o vlastnostech démonů, které jim obyvatelé starověké Mezopotámie přiřazovali. Podle Mezopotámců byli démoni sterilní, nepářili se a neznali řád. Stáli tedy na straně chaosu. Byli zrozeni v horách a pobývali v pustinách a skrytých či vzdálených místech. Také osidlovali hřbitovy a staré ruiny. Jejich jméno nebylo nikde napsané, kromě zaříkávače ho neznal nikdo jak na zemi, tak na nebi.⁴⁵ Nejvhodnější dobou pro jejich řádění byla hluboká noc. Pokud si vyhlédli nějakou oběť, pevně se jí drželi a nemilosrdně ji psychicky i fyzicky mučili. Přítomnost démona se dala vycítit z ničivého větru, který zasáhl zemi. Nemoci, které přicházely z bažin v údolích

⁴² Démon je přejato řeckého *daimón*, výraz pro nadpřirozenou bytost či ducha. (Black, J., Green, A., 1999, str. 53)

⁴³ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 69-70.

⁴⁴ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 52.

⁴⁵ Heller, J, 2010, str. 199.

Eufratu, a onemocnění vyvolaná vlhkým, letním žárem byla připisována démonům žijícím v půdě. I drobné obtíže, jako upadnutí, bolest hlavy a drobné hádky byly vyvolány působením démonů. Šílenství nebo rozdmýchání vášně, lásky, žárlivosti i nenávisti také zvláštním způsobem svědčily o přítomnosti démonů. Nejen lidé, ale i zvířata si nemohla být jista před jejich útoky. Předejít útoku démona bylo zcela nemožné.⁴⁶

Mezi oblíbené aktivity démonů také patřilo vypuzení lidí či zvířat pomocí fyzických i psychických útrap z jejich domovů. Žádná hmota jim nebyla překážkou. Sebemenší skulinou se vkrádali do lidských příbytků jako hadi, nebo zlomyslně vykřikli do okna na polekaného člověka a hned zase zmizeli. Magický text *Utukkū lemnūtu*⁴⁷ se o jejich činech zmiňuje takto:

„Vyhánějí muže z jeho rodiny,
 vyhánějí syna z otcovského domu,
 nutí holubici, aby opustila svůj holubník,
 nutí ptáka, aby hnízdo svoje opustil,
 zaženou býka, způsobí, že se jehně zatoulá.“⁴⁸

Z četných vyobrazení démonů na amuletech, reliéfech, nebo soškách démonů, které byly určeny pro rituály zařikávání, máme představu o tom, jak mohli démoni vypadat. Obyvatelé starověké Mezopotámie obvykle znázorňovali zlé demony jako pololidské, polozvířecí bytosti s hrozivými, pitvorně rozšklebenými obličejí. Často byli zobrazováni v lidské podobě s orlí, psí, lví, ovčí, hadí, šakalí nebo kozí hlavou.⁴⁹ Mohli mít i ptačí nohy. Někdy se také démoni vtělují do některých zvířat, obvykle do těch obávaných a nebezpečných, ale i těch neškodných. Z nebezpečných zvířat si vybírali hlavně hady a škorpióny, kteří svým rychlým útokem dokážou člověka překvapit a vylekat. V obličejí mají vždy dábelický nebo potměšilý úsměv a většinou k tomu cení zuby. Bývají také

⁴⁶ Jastrow, M., 1898, str. 260.

⁴⁷ Viz kapitola Rituální texty.

⁴⁸ Eliáš, O., 1997, str. 114.

⁴⁹ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1991, str. 70.

ozbrojeni, hlavně dýkou, mečem, lukem nebo dvojitou sekerou. Znázorňování démonů ve zvířecí podobě, nebo se zvířecími atributy, mělo jasný cíl. Obyvatelé Mezopotámie tím jasně dokazovali cizí a ne lidský původ démonů.⁵⁰

Zlí démoni nebyli považováni za původce neštěstí, ale za jeho nositele a vykonavatele. Neštěstí bylo součástí již předem určeného lidského osudu. Působili, kromě nebes, ve všech kosmologických sférách, tedy ve sféře atmosférické, pozemské, sféře vodstev i v podsvětní říši. Byli odpovědní za všechny nepříznivé okolnosti a jevy, které člověka na cestě životem potkaly.⁵¹

Někteří démoni patřili k nižším božstvům a v zaklínáních a mýtech vystupují jako potomci boha Ana⁵² a Země⁵³, popřípadě bohyně Antum. Démoni byli zároveň vnímáni jako poslové vládce zlého osudu a smrti Namtara.⁵⁴ Jiní zase vystupovali z podsvětí nebo bloudili po zemi jako duše zemřelých.⁵⁵

Počet démonů nelze zcela určit. Jejich obrovský počet nejlépe vystihuje úryvek z magického textu *Šurpu*⁵⁶:

„... tak jako tráva pokrývají zemi.“⁵⁷

Často se u jejich počtu udává číslo sedm. Hovoří se pak o příslušnicích „Zlé sedmy“ nebo „Sedmera božstva“. Číslo sedm ani nemusí označovat přesně sedm jedinců, ale celkově velký počet. Někdy jméno jednoho démona značí i jméno celé skupiny démonů.⁵⁸ Skupina převážně zlých, ale i dobrých démonů, se

⁵⁰ Eliáš, O., 1997, str. 109 a 119.

⁵¹ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 53.

⁵² An sumersky, Anum/Anu akkadsky. An je nejvyšším bohem sumerského i akkadského panteonu, zosobnění nebes. Je považován za otce celé řady bohů. An je bůh lidem vzdálený, pokud bere lidstvo na vědomí, většinou se k němu chová nepřátelsky. Hlavním kultovním střediskem Ana byl Uruk. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 27-28)

⁵³ Sumersky Ki. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁵⁴ Namtar znamená sumersky „osud“, v akkadštině Namtaru. Byl obávaným poslem smrti. V podsvětí působil jako posel a rádce bohyně Ereškigal. Líčen je jako démon ozbrojený mečem, držící levou rukou člověka za vlasy. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 263)

⁵⁵ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 86.

⁵⁶ Viz kapitola Rituální texty.

⁵⁷ Eliáš, O., 1997, str. 106.

⁵⁸ Tamtéž.

v mezopotamské mytologii označovala výrazem *Sebettu*.⁵⁹ Často jsou pod tímto výrazem chápáni i jako jedinec. Ve sbírce zaklínání *Utukkū lemnūtu* jsou démoni *Sebettu* ztotožňováni s démony *Utukku*.⁶⁰

4.1.1 Utukku

Mezi nejčastěji vyskytované démony v zaklínáních patří Utukku.⁶¹ Původně jde zřejmě o nspecifikovanou démonickou postavu, démona „vůbec“, také může být výrazem Utukku/Udug označován duch zemřelého člověka. Někdy se výrazem Utukku označuje i dobrý strážný duch.⁶² Zaklínání proti démonům Utukku byla shromážděna do dvojjazyčné sumersko-akkadské sbírky *Utukkū lemnūtu*. Démon Utukku nejraději přebývá na pustých místech, ve stepi, na horách, moři, hrobě apod.⁶³

4.1.2 Eṭemmu

Duch zemřelých lidí, kteří nebyli po smrti řádně pohřbeni, nebo jim nebyly donášeny náležitě obětní dary, se jmenoval Eṭemmu.⁶⁴ Některé mezopotamské mýty se zmiňují o představě, že osud zesnulých lidí závisel na jejich postavení a rodinném zázemí, které měli za života. Když se pak mrtvým nedostávalo patřičné úcty a nebyli obdarováni, mohli vycházet z podsvětí do světa živých, kde jako bloudící duchové brali živým vše, co sami postrádali. Tato představa, která Mezopotámce velmi děsila, souvisela s vampyrismem a nekromantií. Řada onemocnění bez zjevné příčiny, například vážných psychických poruch, se

⁵⁹ *Sebettu* je akkadský výraz pro „sedmu“, výraz *lminbi* v sumerštině znamená „jich sedm“. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 333)

⁶⁰ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 333.

⁶¹ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 20 U/W*, str. 339. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Utukku je Udug. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁶² *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70.

⁶³ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 217.

⁶⁴ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 4, E*, str. 397. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Eṭemmu je Gidim. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

přičítala právě Etemmuovi. Pomocí rituálních obřadů a zaklínání se lidé bránili zlým duchům zemřelých a kněží se je snažili vrátit zpět do „země bez návratu“.⁶⁵

Jako Etemmu se také označoval duch člověka, který zemřel násilnou smrtí, v dětském věku, bez potomků nebo bez toho, aby se před smrtí oženil či vdal.⁶⁶

4.1.3 Gallû

Gallû⁶⁷ byl jedním ze zlých podsvětních démonů. Často opouštěl říši mrtvých, aby se mohl v noci potulovat městem a bez milosti zabíjet lidi, kteří se mu postavili do cesty. Někdy se také uvádí název Gallû pro celou skupinu zlých démonů. V sumerském mýtu Sestup Inanny do podsvětí doprovázejí tyto démoni Inannu na její cestě z podsvětí, aby se místo ní mohli zmocnit nějaké náhrady, kterou by s sebou mohli odvléct. Její průvodci jsou líčeni jako kruté, nemilosrdné bytosti, které neznají jakékoliv lidské potěšení.⁶⁸ V mýtu se o nich píše:

„Inanna vyšla z podsvětí
a démoni jak jehla malí
a démoni jak rákos velcí
po jejím boku se drželi...
... průvodci její,
průvodci Inanny,
neznají chléb a neznají vodu.
Nejedli nikdy z oběti mouky,
nepili nikdy z úlitby vod.
Z mužova klína manželku berou,
od prsu kojné trhají děcko.“⁶⁹

⁶⁵ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 81-82.

⁶⁶ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70.

⁶⁷ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD)*, Volume 5 G, str. 18. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Gallû je Galla. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁶⁸ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 79.

⁶⁹ *Mýty staré Mezopotámie*, 1977, str. 75-76.

4.1.4 Lamaštu

Obzvláště obávaným démonem ženského pohlaví byla Lamaštu.⁷⁰ Tato démonka ohrožovala především těhotné ženy, rodičky i kojence. Způsobovala potraty a těžká, většinou i smrtelná onemocnění.⁷¹ Na rozdíl od ostatních zlých démonů, Lamaštu způsobovala zlo jen ze své vlastní vůle a pro své potěšení. Vnikla do domu těhotné ženy a snažila se sedmkrát dotknout jejího břicha, aby tak způsobila smrt nenarozeného dítěte, nebo unášela dítě od kojné.⁷² Do domu většinou pronikala škvírami ve dveřích, oknem nebo otvorem pro odvod splašků. Mohla vyčkávat až do okamžiku porodu, aby se pak zmocnila dítěte a zabila ho svým jedem. Dítě pak pozřela, vypila jeho krev a ohryzávala šlachy a kosti.⁷³ V jednom starobabylonském zaříkávacím textu se o Lamaštu píše:

„Anum ji vytvořil, Ea vychoval,
obličej lvice pro ni Enlil stanovil.
Má krátké ruce, velmi dlouhé prsty,
stejně tak jako nehty,
je velmi vysoká, její dvě předloktí jsou potřísněné,
Vstoupila do dveří domu,
proklouzla škvírou ve dveřích.
Jakmile proklouzla škvírou ve dveřích, spatřila dítě.
Popadla ho sedmkrát za jeho břicho...“⁷⁴

Byla zobrazována jako žena s odhalenými nadry, lví hlavou, ušima osla a s orlíma nohama. V rukou držela hady a kojila psa a vepře. Klečela na oslu

⁷⁰ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 9, L*, str. 66. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Lamaštu je Dimme. (Encyklopedie starověkého Předního východu, 1999, str. 70)

⁷¹ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70.

⁷² Black, J., Green, A., 1999, str. 111.

⁷³ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 125.

⁷⁴ *Sources of Early Akkadian Literature (SEAL)*, Universität Leipzig, SEAL Number 5.1.13.3, 21. 4. 2014. Dostupné z <http://www.seal.uni-leipzig.de/>.

stojícím v lodi a zároveň byla připoutána za nohu ke stromu či keři rostoucímu u břehu. Mezi její atributy patří hřeben a vřetenó.⁷⁵

Amulety s jejím vyobrazením sloužily jako ochranný prostředek proti jejímu působení.⁷⁶ Také celá řada zaklínání, která byla uspořádána do sbírky o třech tabulkách, byla věnována této obávané démonce.⁷⁷

V akkadském mýtu Atrachasis měla Lamaštu dbát o to, aby nedocházelo k přemnožení lidského pokolení. Lamaštu je v textu označována jako Hubitelka:

„Nechť mezi lidmi bývá Hubitelka!
Nechť děcko malé vyrve
z klína matčina!“⁷⁸

4.1.5 Lilû, Liġitu, Ardat-lilî

Noční démon Lilû⁷⁹ („větrný muž) a démonky Liġitu a Ardat-lilî⁸⁰ (větrná dívka) jsou v různých zaklínáních zmiňováni bez zřetelných individuálních rysů. Tato skupina tří démonů údajně přebývají ve stepi, bloudí sem a tam, jsou bez obydlí a na člověka útočí zejména v noci.⁸¹ Lilû byl nebezpečný především těhotným ženám a dětem. Liġitu je nejspíše ženským ekvivalentem tohoto démona, zatímco Ardat-lilî v zaklínáních vystupuje jako nešťastná nevěsta, která není schopná plnit své manželské povinnosti. Pak si kompenzuje svůj komplex zejména na mladých mužích. Údajně byla příčinou ženské neplodnosti a impotence u mužů. V magických textech se nápadně podobá biblické Lilith.⁸²

⁷⁵ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 125.

⁷⁶ Viz Obr. 1, Obrazová příloha.

⁷⁷ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70.

⁷⁸ *Mýty staré Mezopotámie*, 1977, str. 175.

⁷⁹ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 9, L*, str. 190. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

⁸⁰ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 9, L*, str. 190. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

⁸¹ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 128-129.

⁸² Black, J., Green, A., 1999, str. 118.

Tito tři démoni mohou být také považováni za období středověkého inkuba a sukuba.⁸³

4.1.6 Asakku

Démon Asakku⁸⁴ způsoboval různá onemocnění. Podle jednoho sumerského mýtu je Asakku zploditelem a vůdce nepřátel, kteří útočí na Mezopotámii z okolních horských oblastí. Asakku byl v boji poražen bohem Ninurtou⁸⁵ a následně proměněn v kámen, v jehož nitru bylo podsvětí. Asakku byl zosobněním chaosu, zmatku a neřádu.⁸⁶ Scéna z porážky Asakka je zřejmě vyobrazena na reliéfu z devátého století př. n. l., který nechal vytesat Aššurnasirpall II. na jednu stranu hlavního vchodu do chrámu Ninurty v Kalchu.⁸⁷

4.1.7 Pazūzu

Pazūzu⁸⁸ byl démon se čtyřmi křídly a pitvorným obličejem. Měl dlouhé rohy, lví tlapy s orlími drápy místo končetin a ocas štíra. Tělo měl pokryté šupinami a byl zobrazován se ztopořeným penisem, který byl zakončený hadí hlavou.⁸⁹ Pazūzu byl považován za nositele zhoubných sil, ale i ochránce před Lamaštou, kterou byl schopen zahnat do podsvětí. Amulety s jeho hlavou si těhotné ženy zavěšovaly kolem krku a jeho sošky se umísťovaly do domů jako ochrana před potratem a úmrtím kojenců i rodiček, které Lamaštu způsobovala.⁹⁰

⁸³ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70.

⁸⁴ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 1, A, part 2*, str. 325. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Asakku je Asag/Azag. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁸⁵ Ninurta je podle mezopotamské mytologie bůh války a syn boha Enlila a bohyně Ninlily. (*Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 180)

⁸⁶ Tamtéž, str. 40.

⁸⁷ Black, J., Green, A., 1999, str. 30.

⁸⁸ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 12, P*, str. 314. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

⁸⁹ Viz Obr. 2, Obrazová příloha.

⁹⁰ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 190.

4.2 Dobří démoni

V Mezopotámii však nepůsobily jen zlé síly, ale i ty dobré, prospěšné. Dobří démoni byli vzýváni a poskytovali lidem tolik potřebnou ochranu. Byli považováni za ochránce lidí, nositele sil života a posly příznivého osudu. Provázeli člověka na cestě životem a přimlouvali se v chrámech za jeho osud u různých božstev. Tvořili společně skupinu „strážných andělů“, kteří měli za úkol pečovat o blaho božstev, vládců, měst a celých zemí.⁹¹

Dobré démony obyvatelé Mezopotámie většinou znázorňovali jako okřídlené býky s lidskou hlavou, nebo v lidské podobě s ptačí hlavou a křídly.⁹² Vyobrazení dobrých démonů zdobila cesty kultovních procesí, fasády a vstupní brány chrámů a paláců a interiéry v sídlech panovníků.⁹³

4.2.1 Šědu

Šědu⁹⁴ byl strážným duchem a ochranným démonem mužského pohlaví. Někdy ale může být tímto jménem označován zlý duch. Střežil člověka, ale i města, paláce či chrámy. Byl taktéž chápán jako zosobnění životní síly jedince. Šědu byl zobrazován jako okřídlený býk či lev s lidskou hlavou. Jeho sochy byly umísťovány u vchodů do měst, chrámů a paláců. Ženským protějškem tohoto démona byla Lamassu.⁹⁵

⁹¹ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 54.

⁹² Klíma, J., 1963, str. 137.

⁹³ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 54.

⁹⁴ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 17, S [Shin], part 2*, str. 256. 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

Sumerský výraz pro Šědu je Alad. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁹⁵ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 210-211.

4.2.2 Lamassu

Lamassu⁹⁶ byla strážným duchem ženského pohlaví. Byla považována za zosobnění životní síly, psychického a fyzického zdraví, tvůrčích schopností a štěstí. Stejně jako Alad byla zobrazována v podobě okřídleného býka s lidskou hlavou a jako ochranný démon umístována u vchodů do měst a paláců.⁹⁷

⁹⁶ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 9, L, str. 60.* 20. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>. Sumerský výraz pro Lamassu je Lama. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 70)

⁹⁷ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 127-128.

5. Zaříkávání

Obyvatelé starověké Mezopotámie, pokud věřili všem historkám o démonech, žili nejspíše v neustálém strachu. Podle jejich víry neexistovalo žádné místo, kam by démon, nebo zlá čarodějnice, nemohli zasáhnout. Člověk si nemohl být nikdy jistý, kdy jim zrovna on padne do rukou. Proto se lidé často obraceli na zaklínače nebo kněze-zaříkávače. Pouze skrze ně bylo možné obrátit se k bohům s prosbou odvrácení zla. Zaříkávači byli experti ve svém oboru a jejich magie byla, na rozdíl od té čarodějnické, žádaná. Za jejich služby jim byl plat vyplácen především v naturáliích.⁹⁸

Za nejlepšího pomocníka při zaříkávacích obřadech byl považován moudrý bůh Ea⁹⁹. Věděl naprosto o všem, co se děje na nebi i na zemi. Svého syna Marduka¹⁰⁰ zasvětil do tajů zaříkávání a společně vystupují v různých zaklínáních. Jako jejich pomocníci vystupovali v zaklínáních a rituálech proti černé magii ještě bozi Girra¹⁰¹ a Nusku¹⁰². Pomoc těchto bohů se vyhledávala hlavně při rituálním očišťování místnosti či předmětu, jehož bylo zapotřebí. Mezi nejvýznamnější očištné prostředky patřila voda, symbolizující boha Eu, a oheň, který symbolizoval bohy Girru a Nuska.¹⁰³

Exorcista/zaklínač, akkadsky *āšipu*¹⁰⁴, byl hlavním a nejdůležitějším aktérem v oblasti exorcismu. Ve světě plném bohů a démonů, za neustálého

⁹⁸ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 87.

⁹⁹ Ea je akkadské jméno, Enki v sumerštině. Ea byl bohem moudrosti, zaříkávání a magie. Vládl podzemnímu oceánu *Abzu*, byl dárce hojnosti vod. Vedle Ana a Enlila patřil do triády tří hlavních mezopotamských božstev. Radil v krizových situacích, vynikal více svým rozumem a moudrostí, než silou. Také byl považován za „pána lidských osudů“. (*Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 63)

¹⁰⁰ Marduk, hlavní bůh Babylonu, bůh moudrosti a zaklínání, hubitel zla, léčitel, určovatel osudů atd. (Tamtéž, str. 134-135)

¹⁰¹ Akkadsky Girra (Girru), v sumerštině Gibil, byl bohem ohně a světla. Girra se jako Enkiho pomocník vydal do nebes k Anuovi, aby se seznámil se zlými silami nepřátelských démonů a našel proti nim zaklínání. (Tamtéž, str. 80-81)

¹⁰² Nusku, rádce a posel velkých bohů. Bůh ohně a světla, ochraňuje lidi před nočními démony a zlými sny, které sesílají čarodějnice. Často ztotožňován s bohem Girrou. (Tamtéž, str. 186)

¹⁰³ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 218.

¹⁰⁴ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 1, A, part 2*, str. 431, 11. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

boje dobra proti zlu, byl exorcista považován za božího prostředníka a vykonavatele dobra. Vykonával složitou kněžskou profesi a patřil tak, stejně jako věštci, do nejvyšší třídy ve společnosti.¹⁰⁵ Zaříkávač se často scházel spolu s lékařem, pokud ovšem obě funkce nezastával současně, u lůžka nemocného. V Mezopotámii byla totiž magie s lékařstvím hluboce spjata. Zaříkávání se používalo v případě, kdy se zdálo, že nemoc způsobily nadpřirozené síly, zlý duch, démon, či čarodějnice.¹⁰⁶ Exorcista se vyznal v diagnostice svých pacientů, musel umět vybrat správný postup zaříkávání a uskutečnit jeho provedení ve správný okamžik.¹⁰⁷ Úkolem zaříkávače bylo osvobodit své pacienty od duchů, kteří je posedli, a uzdravit je. Šlo tedy o odborníka v liturgice, věštce, psychologa a lékaře v jedné osobě.¹⁰⁸

V každé části rituálu se opíral o své božstvo, protože ne z něho, ale z bohů pochází síla, která měla zahnat všechny demony a zničit čarodějnice. Zaklínač vystupoval jako neohrožený vládce všech démonů, které znal jmény, a dokázal prohlédnout všechny jejich Isti. Svá magická tajemství si ale pečlivě chránil. V rituálním textu *Maqlû* mluví zaklínač k démonům sebevědomě:

„Co vy činíte, to dobře vím,
co sám činím, toho vy neznáte.“¹⁰⁹

Zaříkávač prováděl oba typy rituálů, manuální a orální. Při manuálním rituálu používal své ruce, aby mohl manipulovat s předměty a používat různé nástroje, nebo jiné předměty, které považoval za účinné. Zároveň mohl předměty ničit. Bylo nezbytné, aby při těchto úkonech využíval i svůj hlas, díky němuž předmětům vnucoval svou vůli a nutil je poslouchat.¹¹⁰ Důležitou součástí orálních rituálů tvořily modlitby. Často byly během rituálu i několikrát

¹⁰⁵ Bottéro, J., 2005, str. 242.

¹⁰⁶ Klíma, J., 1963, str. 180-181.

¹⁰⁷ V Mezopotámii rozlišovali dny a měsíce na příznivé a nepříznivé. Existovaly seznamy dnů, které byly vhodné přímo pro různé náboženské úkony. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 120)

¹⁰⁸ Bottéro, J., 2005, str. 242.

¹⁰⁹ Eliáš, O., 1997, str. 94-95.

¹¹⁰ Bottéro, J., 2005, str. 233.

opakovány, aby se tak zvýšila jejich účinnost. Někdy zaříkávač přidal i různá mytologická vyprávění. Oba druhy rituálů se navzájem doplňují a posilují celkový účinek zaříkávání.¹¹¹

Rituál probíhal výhradně jen za účasti exorcisty a jeho pacienta a trval několik hodin, nebo se mohl protáhnout i na několik dní. Obřad se většinou konal v domě nemocného, někdy ale exorcista zvolil jako místo svého rituálu klidné místo u řeky nebo v poušti.¹¹² Každé místo ale muselo být nejprve zbaveno nečistoty a ochráněno proti útoku zlých sil. Zem musela být zametena, pokropena vodou a posypána ochrannými bylinami.¹¹³ Zaříkávač nachystal vše potřebné a přednášel zejména ta zaklínání, kterými se představoval jako zástupce bohů. V průběhu rituálu pacientům předříkával části textů, které po něm měli opakovat, a dával pozor na to, jestli správně vykonávají příslušná gesta.¹¹⁴

Obřad zahrnoval úkony jako rituální očištění figurek nebo domů, obětování jídla a pití bohům, pálení kadidla, aplikace amuletů apod.¹¹⁵ K symbolickému očištění figurek a domů používali zaklínači asphalt, sádru, těsto z mouky nebo různá barviva.¹¹⁶

Mezi hlavní pomůcky zaříkávačů patřily hliněné sošky. Do těch pak kouzlem vylákali zlé mocnosti z těla nemocného. Pro tento účel například používali sošku démonky Lamašty, kterou bylo nutné denně převlékat a krmit. Ženy jí měly věnovat dárky, nejčastěji vřeteno nebo šperky. Pokud byl rituál prováděn u řeky, zaklínač postavil figurku démona do loďky a poslal ji po proudu. Sošku mohl také zahrabat na opuštěném místě do písku, aby tak už

¹¹¹ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1991, str. 218.

¹¹² Abusch, T., 2002, str. 5-6.

¹¹³ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 218.

¹¹⁴ Bottéro, J., 2005, str. 242.

¹¹⁵ Abusch, T., 2002, str. 6.

¹¹⁶ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 89.

nemohla dál škodit lidem. Mezi jejich další pomůcky patřily cedrové hůlky, pochodně a samozřejmě oheň, voda, různé magické byliny a figurky.¹¹⁷

Figurky¹¹⁸ patřily k důležitým pomůckám při rituálech. Mnoho textů výslovně doporučuje jejich používání, protože čaroděj, nebo čarodějnice, nemohli být při rituálu přítomni osobně. Většinou se vyrobil pár figurek, představující ženu a muže, ve velikosti lidské dlaně. K jejich výrobě se používal vosk, nebo směs hlíny a vosku, dále pak měď, jíl, lůj, těsto, asphalt a dřevo.¹¹⁹ Kromě figurek zaříkávač používal například cibuli, nebo další druhy zeleniny, ovoce či rostlin. Během rituálu pak loupal cibuli, či trhal okvětní lístky růže, a tak symbolicky sloupával i nemoc z pacienta. Slupky z cibule pak opět musely být spáleny.¹²⁰

Zaříkávač vytvořil magický kruh, tedy označil pramínkem mouky prostor na zemi ve tvaru kruhu okolo pacienta, nebo postele, ve které pacient ležel. Rituály se prováděly uvnitř kruhu, protože se věřilo, že takovýto kruh je tak mocný, že mnoho démonů si netroufne do něj vstoupit. I magické sošky mohly být obklopeny kruhem z mouky. Jindy se mohl magický kruh namalovat bílou nebo tmavou barvou buď nalevo, nebo napravo ode dveří.¹²¹ Návod k použití magického kruhu je následující:

„Zavři člověka do kruhu,
do kruhu z bílé hlíny.
Vchod do kruhu zprava i zleva uzavři.
Zlo kouzlem zaklínej,
i to, co je tam špatného...“¹²²

¹¹⁷ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 89.

¹¹⁸ Viz Obr. 3, Obrazová příloha.

¹¹⁹ Figurine magic, 12. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/anti_witchcraft_rituals/.

¹²⁰ Heller, J., 2010, str. 201.

¹²¹ Black, J., Green, A., 1999, str. 121.

¹²² Moscati, S., 1969, str. 44.

Jménem trpícího pronášel zaříkávač modlitby, které zněly například takto: „Vzývám vás, bohové noci. Ve vás vzývám noc, zahalenou nevěstu. Vzývám soumrak, půlnoc i svítání, neboť mě očarovala kouzelnice, spoutal mě zlý duch. Zapudili mého boha i bohyni, jsem na obtíž každému, kdo na mne pohlédne. Nejsem zdrav, nenalézám klidu ve dne ani v noci. Naplnili mi ústa kouzelnými uzlíky, uzavřeli mi je moukou, nemohu pít, nemohu jíst. Místo jáso tu znám jen pláč, místo radosti jen žal. Přistupte blíž, velcí bohové, vyslyšte mou stížnost! Zajistěte mi spravedlnost, povšimněte si, jak jsem se změnil! Zhotovil jsem podobu svého kouzelníka a kouzelnice, kteří mne očarovali, kladu vám je k nohám a přednáším vám svou žádost: Za zlo, které na mě přivolali, za úmysl ublížit mi, nechť zemřou, ale já at' zůstanu na živu! Zbavte mne jejich uhranutí, jejich kouzel, jejich uřknutí!“¹²³ Výrazem „kouzelné uzlíky“ a „ústa uzavřená moukou“ se nejspíše míní afty a vyrážka. Figurky, které představovaly osoby, které způsobily nemoc nebo očarování, byly na konci rituálu vhozeny do ohně a spáleny.¹²⁴

Po skončení obřadu zaříkávač dotyčného sledoval a vybavil ho různými talismany a potřebnými radami o tom, jaká opatření má provádět sám.¹²⁵ Pokud se změnil stav pacienta k lepšímu, účel zaříkávání byl splněn. Mohlo se ale stát, že se obřad nezdařil podle očekávání. Během jeho průběhu se mohlo něco opomenout, neodříkat správně kouzelné formule, nebo došlo k jinému nedopatření. Rituál byl odsouzen k nezdaru a bylo zapotřebí dalších opatření. Pokud se pacientův stav navíc radikálně zhoršil, bylo nutné zaříkávat i démony nemoci. To s sebou přinášelo složitější opatření a celková léčba se pak prodražila kvůli většímu množství různých obětních darů, hlavně zvířat.¹²⁶

Zvířecí oběť byla při rituálech proti zlým démonům nepostradatelná. Díky ní totiž mohl exorcista oklamat démony. Při rituálu byli obětováni vepři nebo

¹²³ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 88.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Bottéro, J., 2005, str. 242.

¹²⁶ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 88.

selátka, jejichž maso prý démonům velmi chutná. Nejčastěji se však vybíralo kůzle, které mělo sloužit jako náhražka za člověka a předpokládalo se, že se na něj démon vrhne a člověka nechá být. Jak se píše v zaříkávacím textu: „*Vezmi Tammúzovo bílé kůzlátko a polož je vedle nemocného! Vytrhni zvířeti srdce a dej je chorému do ruky! Vyslov zaříkávání obvyklé v městě Eridu!*“¹²⁷

Zlí démoni nepřivolávali na své oběti jen nemoci, mohli je i vyprovokovat, aby napadali své bližní. Jindy milosrdného člověka dokázali změnit v agresivní, rozčuchané monstrum s krví podlitýma očima. V takovémto případě kněz radil: „*Sejmi ze stěny povříslu, třikrát zopakuj zaříkávadlo a pak vezmi povříslu do úst. Bude-li tvůj soused mluvit s tebou zlostně, vyplivni mu je na hrud' a jeho pohněvané srdce se uklidní.*“¹²⁸

Zaříkávání mohl člověk, pokud nebyl vážně nemocný, provádět i sám na sobě bez pomoci odborníka. Pokud chtěl nějakým způsobem znásobit svou životní sílu, která by od něj odehnala všechno zlo a nemoci. Pak mohl člověk pronášet například tato slova: „*Vložil jsem zaklínání na svou osobu. Ať mne oplodní, ať způsobí, že zlo ode mne odejde a velcí bohové ať vytrhnou očarování z mého těla!*“¹²⁹

Rad zaříkávačů také hojně využívali muži i ženy v otázkách lásky. Aby získali srdce své milované, nebo milovaného, museli nejdříve vhodit mouku, dar bohu Eovi, do řeky. Pak měli sebrat hlínu z obou břehů řeky a z ní uhníst sošku s podobou své vyvolené/vyvoleného. Do levého boku sošky pak měli vyrýt jméno toho, koho milují a odříkat zaklínadlo. Soška se pak měla zahrabat před hlavní bránu, aby jí každý, kdo přijde, překročil. Pak už jen stačilo třikrát odříkat zaklínadlo a očekávalo se, že city budou opětovány.¹³⁰

¹²⁷ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 88.

¹²⁸ Tamtéž, str. 89.

¹²⁹ Heller, J., 2010, str. 201.

¹³⁰ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 89.

Exorcismus poskytoval obyčejným lidem pocit, že jsou spojeni s bohy, naději, že budou osvobozeni od svých neštěstí. Spolu s věštěním představoval základ náboženského myšlení většiny populace.¹³¹

¹³¹ Bottéro, J., 2005, str. 243-244.

6. Rituální texty

Nejstarší mezopotamská zaklínání pocházejí z 3. tisíciletí př. n. l. Psána jsou sumersky a sumerština se jako hlavní jazyk pro zaznamenávání magických textů uplatňuje až do starobabylonského období.¹³² Později se již začíná prosazovat akkadština. Po starobabylonském období se některé z textů opatřovaly akkadským překladem, sumerština se však nadále vyskytuje a v pozdní době jsou sumersky psány i celé pasáže textů. Převážná většina textů pochází z doby 2. pol. 2. tis. př. n. l. a 1. tis. př. n. l.¹³³

Od pol. 2. tis. př. n. l. a během 1. tis. př. n. l. se texty s magickými úkony objevují ve třech podobách. První skupinu textů tvoří předpisy a recepty, krátké texty, které se vztahují pouze k jednomu konkrétnímu manuálnímu rituálu, během kterého se trpícímu aplikují určité látky. Do druhé skupiny se řadí ceremonie. Jedná se o velmi podrobné texty, které pojednávají jak o manuálním, tak orálním rituálu. Dále se pak zabývají podrobnostmi ohledně místa konání rituálu, použití příslušného náčiní a ingrediencí, osobou kněze a přednášených modliteb. Třetí skupinu tvoří liturgie, kdy je text věnován pouze popisu manuálního rituálu.¹³⁴

Celý soubor mezopotamské magické literatury lze z hlediska uspořádání rozdělit do dvou hlavních skupin, a to na jednotlivá zaklínání (recepty a ceremonie) a sbírky zaklínání (liturgie).¹³⁵ Zaklínání se dále dělí podle toho, proti komu jsou určena. Setkáváme se tedy s rituály proti čarodějnicím, duchům, démonům, kletbě, špatnému znamení a božímu hněvu.¹³⁶

¹³² Celá řada textů pochází ze starobabylonského období, tedy z 1. pol. 2. tis. př. n. l. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 217)

¹³³ *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 217-218.

¹³⁴ Tamtéž, str. 218.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Schwemer, D., 2014, *Tablets & Libraries, Sources & Genders*, 23. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/tablets_libraries/.

V oblasti celého Blízkého východu byly nalezeny úryvky delších textů či samostatná zaklínání, ale i celé sbírky rituálních textů. Mezi nejvýznamnější z nich patří sbírky *Maqlû*, *Šurpu* a *Utukkû lemnûtu*.

6.1 Maqlû

Nejrozsáhlejší sbírka zaklínání se nazývá *Maqlû* (Spalování, Hoření).¹³⁷ Ve sbírce *Maqlû* jsou klínovým písmem zaznamenány magické a lékařské postupy určené rituálům proti očarování.¹³⁸ Autorem je neznámý učenec a zaříkávač, který zřejmě použil informace ze starších zdrojů. Všechna zaklínání ve sbírce *Maqlû* jsou psána akkadsky. Sbíрку tvoří osm klínopisných tabulek, které byly nalezeny v různých knihovnách v Babylónii a Asýrii. Nejvýznamnější skupina textů pochází z královské knihovny z Ninive, další texty byly součástí soukromých knihoven exorcistů. V 1. tis. př. n. l. získala sbírka pevnou, kanonizovanou podobu a tvoří část písářských osnov určených pro studenty.¹³⁹

Sbírka *Maqlû* se dělí na tři základní oddíly. První oddíl tvoří první až pátá tabulka. Děj začíná v noci, kdy se zaříkávají noční bozi, pravděpodobně na střeše domu. Obřad je pak soustředěn na vyhoštění čarodějnice. Figurka, která ji zastupuje, je spálena spolu s dalšími rituálními předměty. Na konci rituálu se ohniště uhasí vodou. Ve druhé části sbírky, na šesté a sedmé tabulce¹⁴⁰, pokračuje děj pozdě v noci, v ložnici trpícího. Hlavní částí rituálu je vykuřování, při kterém jsou kolem postele rozmístěny různé předměty, a je nakreslen magický ochranný kruh. Jedná se o ochranný rituál. Třetí část sbírky, tvořená z části sedmou a osmou tabulkou, se odehrává za úsvitu. Pacient se sám myje a

¹³⁷ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 10, M, Part 1*, str. 251. 23. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

¹³⁸ Abusch, I. T., 1974, str. 251-252.

¹³⁹ Schwemer, D., 2014, *Maqlû*, 23. 4. 2014. Dostupné z http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/maqlu/.

¹⁴⁰ Viz Obr. 4, Obrazová příloha.

symbolicky tak přenáší znečištění zpátky na čarodějnici. Nakonec jsou vyráběny ochranné amulety.¹⁴¹

6.2 Šurpu

Sbírka *Šurpu* (Spalování)¹⁴² je psána sumersky i akkadsky. Tato sbírka se využívala v případě, kdy pacient nevěděl, proč se na něj bozi zlobí. Z tohoto důvodu sbírka poskytovala rituály a zaklínání pro všechny možné situace. Vznik sbírky *Šurpu* spadá do období 1. tis. př. n. l. Skládá se z devíti tabulek, není ale tak textově rozsáhlá jako sbírka *Maqlû*. První tabulka popisuje rituál, ostatních osm možné příčiny neštěstí klienta.¹⁴³

Jediný dochovaný exemplář první tabulky sbírky *Šurpu* pochází z Aššuru. Popisuje samotný rituál, při kterém je ohniště, ve kterém budou spáleny předměty, umístěno v posvátném prostoru ohraničeném kruhem z mouky. Pak zaklínač, následně jeho klient, recitují zaříkávadla. Nakonec se oheň zapálí. Druhá tabulka obsahuje dlouhý seznam různých morálních pochybení nebo jiných kultovních trestných činů a návod, jak identifikovat klientovy přestupky. Obsažen je zde i seznam bohů, kteří se mohou v těchto případech vyvolávat. Třetí a čtvrtá tabulka se odvolává na pomoc boha Marduka při odvrácení kleteb. Jejich příčinou je buď spáchání trestného činu, nebo nevhodné či zdánlivě nevinné chování. Pátá a šestá tabulka obsahuje pokyny boha Ey jeho synu Mardukovi o tom, jak léčit člověka, který byl chycen démonem Gallû. Popisují se rituály pálení cibule a dalších předmětů. Sedmá tabulka je dialogem boha Ey s Mardukem a obsahuje živější popis útoku démona na člověka. Osmá tabulka je podobná tabulce třetí. A konečně devátá tabulka, která je jako jediná psaná

¹⁴¹ Abusch, I. T., 1974, str. 252.

Besnier, M.-F., 2012, The incantation and ritual series Maqlû, 23. 4. 2014. Dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/maql/>.

¹⁴² *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 17, S, Part 3*, str. 353. 23. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

¹⁴³ Besnier, M.-F., 2012, The incantation and ritual series Šurpu, 23. 4. 2014. Dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/urpu/>.

výhradně v sumerštině. Obsahuje řadu zařikávání předmětů využívaných při rituálech.¹⁴⁴

6.3 Utukkū lemnūtu

Utukkū lemnūtu (Zlí démoni)¹⁴⁵ je sbírka zařikávání a obřadů proti všem druhům zla. Je psána akkadsky i sumersky. Sbíрка je plná živých popisů různých démonů. Jsou v ní líčeny jejich nepravosti a zlovolné akce vůči lidem. V textu je představena i postava zařikávače, je vylíčena jeho síla a rituály, které může provádět. Většina zaklínání pak zdůrazňuje Mardukovu moc, kterou má nad demony. Je oslavován jako mocný zařikávač z nebes. Často se v textech vyskytuje, stejně jako ve sbírce *Šurpu*, dialog mezi ním a jeho otcem. Podle zdrojů z Ninive je sbírka složena ze šestnácti tabulek.¹⁴⁶

První tabulka obsahuje různá zaklínání. Druhá zahrnuje hymnus na Marduka, celý v akkadštině, a katalog démonů a onemocnění. Třetí až pátá tabulka popisuje činnosti démonů proti lidem a následný zásah zařikávače. Tabulky pocházejí z 1. pol. 2. tis. př. n. l. V páté tabulce je zmiňována sedma démonů zvaných *Sebettu*.¹⁴⁷ V šesté tabulce jsou popisovány praktiky démona Utukku. Poté následuje dlouhý seznam démonů a řada zaklínání, líčící jejich aktivity. Sedmá tabulka popisuje účinky démonů na klientovi zařikávače. Obsahuje rituály, při nichž se využívá buben jako prostředek k odstrašení démonů. Osmá tabulka je věnována činností démona Alú. Devátá tabulka pojednává o ochraně domů před demony. Desátá a jedenáctá tabulka je vlastně chvalozpěv boha Marduka, který vyjmenovává demony, které je schopen zničit. Ve dvanácté tabulce jsou démoni popisováni jako bouře. Zmiňuje se zde i použití obětního beránka nebo kozla při rituálu. Třináctá až patnáctá tabulka se opět

¹⁴⁴ Tamtéž, 23. 4. 2014.

¹⁴⁵ *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), Volume 20, U/W*, str. 341. 24. 4. 2014. Dostupné z <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.

¹⁴⁶ Besnier, M.-F., 2012, The incantation series Utukkū Lemnūtu, 26. 4. 2014. Dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/utukklemntu/>.

¹⁴⁷ Viz kapitola Démoni.

zabývá démonickou sedmou *Sebettu*. Úplně odlišná od ostatních tabulek je tabulka šestnáctá. Vypráví, jak se bohyně Ištar¹⁴⁸ spolu s dalšími bohy pokoušela o zatmění měsíce. Pomohla jim tajná dohoda se sedmou démony.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Ištar/Inanna je nedůležitější ženské božstvo mezopotamského panteonu. Je bohyní lásky, války a dobytvačnosti. Jako astrálnímu božstvu je jí přiřazena planeta Venuše. (*Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 146)

¹⁴⁹ Besnier, M.-F., 2012, The incantation series Utukkū Lemnūtu, 26. 4. 2014. Dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/utukklemntu/>.

7. Amulety a talismany

Lidé přisuzovali amuletům a talismanům magickou moc. Věřili, že je tyto předměty ochrání před působením zla, ale že jim také mohou přinést štěstí, zdraví a blahobyt. Amulety, aby správně fungovaly, měl člověk nosit přímo na sobě nebo na oděvu, většinou v podobě šperku. Také se během magických rituálů přikládaly na místa, kde bylo jejich působení žádané. Různé předměty, které měly zřejmě sloužit jako amulety, se nacházejí v pohřební výbavě některých hrobů.¹⁵⁰ Jako materiál pro výrobu amuletů se používala především vypálená hlína nebo terakota, ale také sádra, asphalt, kámen a kov, nejčastěji bronz.¹⁵¹ Jejich účinnost se zvyšovala zaklínáním.¹⁵²

Amulety se často používaly k ochraně obydlí před nežádoucím proniknutím démonů, a to v podobě hliněných destiček obsahujících magické nápisy, obrázků a sošek různých démonů nebo bohů, které se zavěšovaly do rohů místností, na dveře nebo okna.¹⁵³ Do hliněných destiček byly klínopisem nejčastěji vepsány různé kouzelné texty obsahující zaklínání proti démonům.¹⁵⁴ Písaři také často na destičky zapisovaly části či celá díla o hrdinských činech bohů. Pokud byl na amuletu zaznamenán mýtus Adapa a jižní vítr, sloužil pak při zaříkávání proti bolestem ramene.¹⁵⁵ Amulety obsahující mýtus Bůh války Erra zase měly chránit obydlí před morem a tabulky s částmi textu se nejčastěji zavěšovaly na zdi domu. V samotném díle se pak popisují válečná pustošení a morové epidemie, které způsobuje bůh války a moru Erra.¹⁵⁶ Tento bůh bývá často ztotožňován s bohem Nergalem.¹⁵⁷ Bůh Erra podrobně vysvětluje svému služebníkovvi Išumovi zkázu Babylonu i Sipparu. Všechna mezopotamská města jsou zničena a lidé

¹⁵⁰ Black, J., Green, A., 1999, str. 27.

¹⁵¹ Eliáš, O., 1997, str. 232.

¹⁵² *Encyklopedie starověkého Předního východu*, 1999, str. 27.

¹⁵³ Viz Obr. 1 a Obr. 2, Obrazová příloha.

¹⁵⁴ Oppenheim, L., 2001, str. 202-203.

¹⁵⁵ Hruška, B., 1987, str. 227.

¹⁵⁶ Oppenheim, L., 2001, str. 202-203.

¹⁵⁷ Například v mýtu Nergal a Ereškigal jsou jejich charaktery totožné. (*Mýty staré Mezopotámie*, 1977, str. 351.)

rozptýlení. Celé vyprávění o Errově hněvu, vzestupu a následném uklidnění zřejmě odráží dobu soupeření mezi Asýrií a Babylonií o nadvládu nad Mezopotámií. Mýtus, plný zvrátů a kontrastů končí požehnáním zemi a její obnovou.¹⁵⁸ Na samém konci textu je pak zmíněn magický účinek talismanu: „*K domu, kde tato tabulka leží, ať Erra zuří a Sedmero božstvo zabíjí – morový meč se nepřiblíží, nechť vládne tam mír!*“¹⁵⁹

Talismany v podobě sošek bohů, nebo laskavých ochranných démonů, se zakopávaly pod prahy bran a dveří, jak tomu svědčí například nálezy v královském paláci Sargona II. Jednalo se o sošky z vypálené hlíny, představující některé bohy jako Nergala a další. Ty měly zajistit přízeň dobrých duchů. Takovéto sošky se běžně zakopávaly pod podlahu nově zakládaných domů, při zakládání královského paláce však bylo toto opatření zvláště důležité, panovníkovi se v žádném případě nesmělo přihodit nic zlého. Z nápisu babylonského krále Nergal-šar-usura víme, že v chrámové věži umístili pod brány: „*osm figurek z bronzu, jež nepřátele a veškeré zlo úděsem zahánějí.*“ Podobný účel splňovaly také býčí sfingy nebo kolosy dobrých okřídlených geniů umístěné v branách měst, chrámů či paláců.¹⁶⁰

Aktivní talismany byly složitější, propracovanější a soustředily v sobě více síly. Používaly se k léčebným účelům, měly zapuzovat demony nemocí. K jejich výrobě se používaly různé materiály jako kamínky, hmyz ale i kosti zvířat. Ty se pak zavěšovaly nemocným okolo krku nebo připevňovaly k rukám nebo jiným částem těla, které byly zraněné či postižené nemocí. Často se talismany zavěšovaly i k lůžku nemocného. K zavěšení se používaly provázky předepsaných barev a to bílé, černé, červené nebo modré.¹⁶¹ V magickém textu se praví:

„...Bílou vlnu, která byla spředená do niti,
k nohám a do čela jeho lůžka připevni,

¹⁵⁸ *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, 2003, str. 76-77.

¹⁵⁹ *Mýty staré Mezopotámie*, 1977, str. 274.

¹⁶⁰ Klengelová-Brandtová, E., 1983, str. 90.

¹⁶¹ Eliáš, O., 1997, str. 232.

Černou vlnu, která byla spředená do niti,
po jeho levici uvaž...¹⁶²

Jindy byly použity destičky, na nichž byla z jedné strany vyobrazena Lamaštu¹⁶³, nebo démoni podsvětí, ze strany druhé pak destička obsahovala magické texty. V horním okraji destičky byl otvor k provlečení provázků opět v příslušných barvách.¹⁶⁴

Kromě talismanů v podobě náhrdelníků se používaly i talismany ve formě kouzelných prstenů. Magický text se o něm zmiňuje takto:

„Tkanice z jasně zbarvené vlny,
připravené čistou rukou,
to proti žloutence oční,
přiřevni (nemocnému) po pravé straně!
Prsten (pak) *luluti* s blýskavým kamenem
přinesený z jeho vlasti,
proti zápalu oka,
na malý prst jeho levé ruky navlékni!“¹⁶⁵

Text pojednává o talismanu, který se užíval při oční chorobě, asi žloutence. Talisman kombinuje použití barevných tkanic společně s magickým prstenem zvaným *luluti*. Blýskavý kámen obsažen v prstenu měl pocházet z vlasti nemocného. Bližší popis kamene, kromě přívlastku blýskavý, v textu chybí.¹⁶⁶

¹⁶² Jastrow, M., 1898, str. 290.

¹⁶³ Démon ohrožující především ženy a děti, viz kapitola Démoni.

¹⁶⁴ Eliáš, O., 1997, str. 232-233.

¹⁶⁵ Eliáš, O., 1997, str. 235. Citováno z Morris Jastrow, *Die Religion Babylonien und Assyriens*, J. Ricker'sche Verlagsbuchhandlung, Giessen, 1905, str. 374.

¹⁶⁶ Eliáš, O., 1997, str. 235.

8. Magické rostliny

Lidé měli už od pradávna k flóře velmi důvěrný vztah a po tisíciletí využívali byliny k přípravě různých magických substancí. Připisovali jim magickou moc, dobře si uvědomovali jejich léčivé, ale i halucinogenní účinky. Vyráběli z nich vzácné masti, připravovali bylinné odvary. Rostlinná říše se tak stala nedílnou součástí magie ve všech kulturách na světě.¹⁶⁷

Výjimku netvoří ani starověká Mezopotámie. Zde se při magických rituálech hojně využívaly různé magické rostliny, které se používaly ve formě amuletů či talismanů, nebo přímo sloužily jako pomůcka v některé části samotného rituálu. Byliny se mohly použít samostatně, nebo se z nich vyráběly různé nálevy, odvary a výluhy ve víně, pivu či vodě. Často se byliny mísily s neúčinnými přísadami, medem, mléčnými výrobky, tukem apod., které usnadňovaly jejich aplikaci. Názvy většiny magických rostlin se bohužel doposud nepodařilo přesně určit. Často byly v textu označovány jen výrazy „květina“ nebo „strom“.¹⁶⁸ Při výrobě lektvarů se používaly většinou tajné substance, které znala jen hrstka zasvěcených, s často zvláštními názvy jako „Šamašův lék“, „holubí kapky“ apod.¹⁶⁹

Při magických rituálech kněz často využíval symboliky posvátných rostlin. Při zařikávání tak například loupal cibuli, jejíž slupky na konci rituálu spálil. Jako se postupně sloupávala slupka za slupkou, stejně tak měla být sloupnuta kletba, nebo nemoc, z pacientova těla. Zařikávač pronášel tato slova:

„Tak jako tuto cibuli, slupek zbavenou a vrženou do ohně,
sžírající plamen spálí a ona již nikdy více v zahradě nevzroste...
...tak nechť kletba, kouzlo, žal a zármutek,
nemoc, jež vězí v těle mém, mém mase, údech mých,

¹⁶⁷ Cunningham, S., 2003, str. 9.

¹⁶⁸ Eliáš, O., 1997, str. 223.

¹⁶⁹ Black, J., Green, A., 1999, str. 137.

necht' jako tato cibule jest oloupána ted'!“¹⁷⁰

Místo cibule se mohly využít i jiné alternativy, kletba mohla být odtržena jako datle, odříznuta jako palmová větev nebo opadat jako okvětní lístky květin.¹⁷¹

Ve sbírce kouzelných textů *Maqlû* nacházíme zmínku o rostlině, kterou použily čarodějnice při svém běsnění. Kouzelný lektvar připravily z rostliny zvané *upuntu*. Jejich oběť zde vypovídá o způsobeném trápení:

„Čarodějnice naplnily má ústa
s pomocí rostliny *upuntu*,
ucpaly má ústa.
Vodu, kterou jsem pil, oslabily,
má radost se změnila v bolest, mé potěšení v zármutek.“¹⁷²

Zmínka o kouzelné rostlině, nazývané „Mladým se stává stařec“ se nachází i v Eposu o Gilgamešovi. V jedenácté tabulce, která pojednává o potopě světa, se Gilgameš seznámí s Uta-napištimem. Ten mu řekne o rostlině, která zajišťuje nesmrtelnost:

„Gilgameši, tys přišel sem namáhaje se a trmáčeje.
Co ti mám dát, až vracet se budeš do své země?
Slovo skryté chci vyjevit tobě,
o rostlině, jež život dává, chci říci tobě.
Kořeny rostliny té se bodláčí podobají,
její píchnutí růži. Do rukou tě píchne.
Až se zmocní tvé ruce rostliny té, pak nalezneš život!“¹⁷³

Gilgameš se pro rostlinu potopil až na samé dno širého moře, vzal rostlinu, i když ho do rukou píchla, a po vynoření praví lodivodovi Uršanabimu:

¹⁷⁰ Pakostová J., 2003, str. 92-94.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 94.

¹⁷² Jastrow, M., 1898, str. 271.

¹⁷³ Matouš, L., 1976, str. 95.

„Uršanabi, rostlina tato je rostlina proti neklidu,
skrze niž člověk dosáhnout může uzdravení.

Do Uruku hrazeného chci ji odnést a dát jíst,
a tak rostlinu vyzkoušet.

Její jméno je *Mladým stává se stařec*.

I já z ní chci jíst a k svému mládí se vrátit.“

Gilgamešovi se však záměr nesplnil, zastavil se u studny, aby se osvěžil, a vůni té rostliny ucítil had, který jí odnesl. Od té doby se hadi omlazují tím, že svlékají kůži.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Matouš L., 1976, str. 96.

9. Závěr

Magii lidé přisouvali vše, co se jim na cestě životem přihodilo. Veškeré nemoci, zlo a neštěstí lidé chápali jako trest bohů za jejich hříchy nebo neposlušnost. Trest pak vykonávali démoni, velmi obávané bytosti, proti kterým platilo pouze zaříkávání. Magie byla součástí mezopotamského kultu a zaříkávač měl ve společnosti vysoké postavení. Proti němu stál čaroděj/čarodějnice, kteří praktikovali černou, zakázanou magii.

Cílem mé práce bylo definovat magii a osoby jí praktikující. Myslím, že se mi tohoto cíle podařilo dosáhnout, hlavně díky dochované literatuře, kterou nám po sobě obyvatelé starověké Mezopotámie zanechali. Přesně zaznamenávali nejen popis různých magických rituálů, ale i démonů a čarodějnic. Díky nim pak máme představu o tom, jaké nemoci způsobil konkrétní démon, jak mohla čarodějnice ovládat a škodit člověku a jak se proti zlým silám chránit.

V první kapitole jsem charakterizovala magii. V další jsem se pak zabývala čarodějnictvím, čaroději a čarodějnicemi, lidmi, kteří záměrně škodili druhým. Dozvěděla jsem se, že v textech vystupují především čarodějnice, to, jakou měly moc a jak je lidé popisovali. V kapitole o démonech jsem demony obecně charakterizovala a dále se zabývala jen těmi, kteří se v textech vyskytují nejčastěji. Kapitulu o zaříkávání jsem věnovala zaříkáváním proti čarodějnicím i démonům a přiblížila jsem postavu zaříkávače. V následující kapitole jsem pak přiblížila nejvýznamnější rituální texty, které se používaly v boji proti zlu. Poslední dvě kapitoly jsem věnovala dalším, ne však nedůležitým, pomůckám při rituálech.

Dané téma je v dostupné literatuře zpracováno dobře, a až na výjimky jsem neměla problém s jejím sehnáním. Internetové zdroje jsem použila pro doplnění informací.

10. Seznam použité literatury a zdrojů

- Abusch, I., T., *Mesopotamian Anti-Witchcraft Literature*, JNES 33/2, The University of Chicago Press, Chicago, 1974.
- Abusch, I., T., *Mesopotamian Witchcraft: Towards a History and Understanding of Babylonian Witchcraft Beliefs and Literature*, Brill, Leiden, 2002.
- Abusch, I., T., Schwemer D., *Corpus of Mesopotamian Anti-witchcraft Rituals, Magic & Witchcraft*, 2014. Dostupné z: http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/.
- Besnier, M.-F., *The Geography of Knowledge, Healing texts*, The GKAB Project, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/>.
- Black, J., Green, A., *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie*, Volvox Globator, Praha, 1999.
- Bottéro, J., *Nejstarší náboženství Mezopotámie*, Academia, Praha, 2005.
- Cunningham, S., *Kompletní kniha kadidel, olejů a bylinných odvarů*, Fontána, Olomouc, 2003.
- Eliáš, O., *Magie a démonologie ve staré Babylónii*, Formát, Pezinok, 1997.
- Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, Libri, Praha, 2003.
- Encyklopedie starověkého Předního východu*, Libri, Praha, 1999.
- Glassner, J.-J., *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, Lidové noviny, Praha, 2004.
- Heller, J., *Starověká náboženství: náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*, Verbum, Neratovice, 2010.
- Hruška, B., *Pod babylonskou věží*, Práce, Praha, 1987.
- Jastrow, M., *The Religion of Babylonia and Assyria*, Ginn & Co, Boston, 1898.

- Klengelová-Brandtová, E., *Starověký Babylón*, Vyšehrad, Praha, 1983.
- Klíma, J., *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*, Československá akademie věd, Praha, 1963.
- Matouš, L., *Epos o Gilgamešovi*, Československý spisovatel, Praha, 1976.
- Moscatti, S., *Staré semitské civilizace*, Odeon, Praha, 1969.
- Mýty staré Mezopotámie*, Odeon, Praha, 1977.
- Oppenheim, L., *Starověká Mezopotámie, portrét zaniklé civilizace*, Academia, Praha, 2001.
- Pakostová, J., *Rostliny v magii*, Vodnář, Praha, 2003.
- Sources of Early Akkadian Literature (SEAL), Deutsche Forschungsgemeinschaft, Universität Leipzig, 2012. Dostupné z: <http://www.seal.uni-leipzig.de/>.
- The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD), 2013. Dostupné z: <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/>.
- The British Museum, Collection online. Dostupné z: <http://www.britishmuseum.org/research.aspx?ref=header>.
- Wolf, J., *Člověk ve světě magie: O historii a současnosti magie v lidské společnosti*, Unitaria, Praha, 1992.

11. Resumé

Magic, black or white, played the main role in the life of ancient Mesopotamians. They lived in a world full of supernatural forces and they were permanent in fear. They believe that evil, pain and diseases came from the gods as a punishment for their sins. Demons have done evil to the command of the gods. While witches have done evil only because they wanted to hurt the others.

As a protection against the demons and witches, amulets or tablets of various kinds were placed in houses. But when a person had come under the power of demon or witch, it was necessary to use help from an expert – exorcist. The exorcist was the most important person in question of magic. He was the mediator between victim and gods. He performed rituals and he was preparing everything what was necessary to use during the ritual.

Forms of magic rituals and the appearance and behavior of demons and witches are documented in numerous magic literature. Many of the texts containing incantations were found all over the Middle East. These texts are an important kind of information about mesopotamian magic.

12. Obrazová příloha

Obr. 1: Amulet představující Lamaštu.¹⁷⁵

¹⁷⁵ The British Museum, Collection online, Lamashtu, 26. 4. 2014.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=369097&partId=1&searchText=lamashtu&page=1.

Obr. 2: Bronzový amulet - hlava démona Pazūzu. Kroužek na vrcholu sloužil k zavěšení.¹⁷⁶

Obr. 3: Moderní rekonstrukce figurek používaných při zaříkávání.¹⁷⁷

¹⁷⁶ The British Museum, Collection online, Pazuzu, 26. 4. 2014.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=369093&partId=1&searchText=lamashtu&page=1.

¹⁷⁷ Schwemer, D., 2014, http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/anti_witchcraft_rituals/.

Obr. 4: Fragment hliněné destičky, obsahující téměř celou kopii sedmé tabulky *Maqlû*.¹⁷⁸

¹⁷⁸ The British Museum, Collection online, Maqlu, 26. 4. 2014.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=310494&partId=1&searchText=maqlu&images=true&page=1.